

โครงการพัฒนาการปศุสัตว์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สุพจน์ ศรีนิเวศน์ และ จันทรา กอนันทา^{1/}

1. ความเป็นมา

เนื่องจากรัฐบาลได้มีนโยบายเร่งรัดการผลิตปศุสัตว์ของประเทศไทยให้มีคุณภาพสูง และมีปริมาณเพียงพอสำหรับใช้บริโภคภายในประเทศ และส่งออกจำหน่ายยังต่างประเทศ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้จัดทำโครงการพิเศษนี้ขึ้นมา โดยขอใช้เงินกู้จากธนาคารโลกในการดำเนินการ ซึ่งธนาคารโลกตกลงเห็นชอบในหลักการ และได้ร่วมกับกรมปศุสัตว์จัดทำโครงการพัฒนาปศุสัตว์ขึ้นมา เพื่อพัฒนาการผลิตปศุสัตว์ โดยเฉพาะโค กระบือ ของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้เพราะเห็นว่าในภาคนี้มีโค กระบือ รวมกันแล้วเป็นจำนวนมากถึงครึ่งหนึ่งของประเทศ ตลอดจนสภาพแวดล้อมก็เหมาะสมที่จะสนับสนุนส่งเสริมให้ขยายการผลิตปศุสัตว์ประเภทนี้มากที่สุด ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2519 รัฐบาลไทยได้ตกลงสัญญากับธนาคารโลก โดยขอใช้เงินกู้ในการดำเนินงานในระยะ 5 ปีแรก จำนวน 100 ล้านบาท และเงินงบประมาณสมทบอีกประมาณ 180 ล้านบาท และรัฐบาลนิวซีแลนด์ ช่วยเหลือด้านการศึกษาคูงานของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอีก 12 ล้านบาท และได้มีการจัดตั้งสำนักงานพัฒนาการปศุสัตว์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้นที่ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เพื่อดำเนินงานตามโครงการนี้ ตามข้อตกลงการดำเนินงานตามโครงการจะสิ้นสุดในปี พ.ศ. 2524 แต่เนื่องจากการเบิกจ่ายเงินกู้ไม่อาจเบิกจ่ายได้ทันตามสัญญา จึงได้ขอขยายเวลาต่อไปอีก 1 ปี เพื่อเบิกจ่ายเงินกู้ จัดซื้อสินค้าและบริการ ฉะนั้น การสิ้นสุดโครงการอย่างเป็นทางการ จึงได้ขยายเวลาถึงปี 2525

2. เป้าหมายของโครงการ

1. ปรับปรุงทำเลเลี้ยงสัตว์ ค่ายถั่วทาว์นสวีตไฮโล ในเนื้อที่ประมาณ 500,000 ไร่
2. ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชอาหารสัตว์บิลละ 85 ตัน ในสถานีวิจัยอาหารสัตว์ต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะเป็นถั่วทาว์นสวีตไฮโล จำนวน 60 ตัน ต่อปี
3. สนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์ สำหรับดำเนินการวิจัยและการผลิตปศุสัตว์ แก่สถาบันบำรุงพันธุ์สัตว์ จำนวน 5 แห่ง และศูนย์แพร่พันธุ์สัตว์ จำนวน 2 แห่ง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
4. ขยายการให้ยืมโคฟอพันธุ์ เป็นจำนวน 455 ตัว
5. ขยายการผสมเทียม เพื่อให้บริการผสมแม่โคได้เพิ่มขึ้นปีละ 72,000 ตัวต่อปี ให้ได้ในปีที่ 5

^{1/} กรมปศุสัตว์

6. จัดซื้อโคฟอพันธุ์อเมริกันบรามัน จำนวน 900 ตัว เพศผู้ 300 ตัว และเพศเมีย 600 ตัว สำหรับสถานบารุงพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ และขยายจำนวนพ่อโคสำหรับให้ยืม และใช้ในการผลิตน้ำเชื้อ

7. จัดซื้อน้ำเชื้อโคพันธุ์อเมริกันบรามัน และไฮลสไคน์ฟรีเซียน จำนวน 144,000 โด๊ส

8. สนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์ สำหรับขยายการผลิตวัคซีน

9. บริการสนับสนุนทางวิชาการ ประกอบด้วยการจัดจ้างผู้เชี่ยวชาญทางด้านทุ่งหญ้า การผลิตเมล็ดพันธุ์ การวิจัยทางปศุสัตว์ การป้องกันโรคระบาด การผลิตวัคซีน การฝึกอบรมทุนการศึกษาสูง การศึกษาเกี่ยวกับการผลิตน้ำนม และการจัดเตรียมโครงการเพิ่มผลผลิตน้ำนม

10. สนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์ ในการฝึกอบรมแก่องค์กรส่งเสริมกิจการเลี้ยงโคนม

3. การบริหารโครงการ

กรมปศุสัตว์จะเป็นผู้บริหารโครงการ ยกเว้นทางด้านการอบรมเกี่ยวกับการผลิตน้ำนม และการจัดเตรียมโครงการเกี่ยวกับการผลิตน้ำนม จะบริหารโดย องค์การส่งเสริมการเลี้ยงโคนมแห่งประเทศไทย และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ตามลำดับ

ในส่วนของกรมปศุสัตว์ กิจกรรมแต่ละกิจกรรม จะดำเนินโครงการโดยกอง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่ทุกกิจกรรมที่ดำเนินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะควบคุมโดยผู้จัดการโครงการ ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่ท่าพระ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเช่นเดียวกับ ผู้อำนวยการกองที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ จะอยู่ภายใต้การควบคุมของอธิบดีกรมปศุสัตว์

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมในท้องที่จะอยู่ภายใต้การควบคุมของนักวิชาการ ที่ประจำอยู่ตามสถานบารุงพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ โดยจะอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้จัดการโครงการ

4. ผลการดำเนินงานของโครงการ

4.1 กิจกรรมการบริหารโครงการ

การจัดองค์กร ปรากฏว่าการบริหารโครงการตามแบบที่ได้วางแผนไว้ในรายงานการประเมินโครงการ (Appraisal Report) ในระยะแรก (2519—2521) ประสบความยุ่งยากในการบริหาร คือ เจ้าหน้าที่อาวุโสทางด้านปศุสัตว์ และเจ้าหน้าที่อาวุโสด้านทุ่งหญ้า ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมงานวิจัยค้นคว้า และการพัฒนาของโครงการ ตลอดจนควบคุมแนะนำการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในท้องที่ โดยผ่านทางสถานบารุงพันธุ์สัตว์ในเขตดำเนินการนั้น ๆ ในลักษณะจะเกิดปัญหาในเรื่องสายงาน การบังคับบัญชา โดยทำให้มีผู้บังคับบัญชาหลายคน แต่ไม่มีผู้ใดมีอำนาจควบคุมโดยเด็ดขาด เจ้าหน้าที่ส่งเสริมในท้องที่ที่ต้องรับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาหลายคนหลายขั้นตอน (แผนการจัดองค์กรในภาคผนวก หน้าที่ 1)

ดังนั้น จึงได้มีการปรับปรุงการบริหารและจัดรูปองค์กรของโครงการเสียใหม่ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ตามที่ปรากฏในภาคผนวก หน้า 2 และใช้ได้อย่างดีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 จนถึงปัจจุบัน โดยมีการจัดแบ่งการบริหารออกเป็น 4 งาน ดังนี้ คือ

1. งานบริหารทั่วไป
2. งานวิจัยและพัฒนาปศุสัตว์
3. งานวิจัยและพัฒนาท่งหญ้า
4. งานพัฒนาการผลิตปศุสัตว์

สามงานแรกเป็นฝ่ายสนับสนุน และงานที่ 4 คือ งานพัฒนาการผลิตปศุสัตว์เป็นฝ่ายปฏิบัติการ ซึ่งควบคุมการปฏิบัติงานของหน่วยพัฒนาการปศุสัตว์ ประจำจังหวัด ซึ่งตั้งขึ้นจนครบ 16 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และศูนย์พัฒนาการปศุสัตว์ประจำอำเภออีก 80 ศูนย์

หน่วยพัฒนาการปศุสัตว์ประจำจังหวัด

มีอัตรากำลังประกอบด้วย นักวิชาการสัตวบาล 2 นาย ซึ่งรับผิดชอบงานวิชาการทางด้านพัฒนาการปศุสัตว์ และพัฒนาท่งหญ้าตามลำดับ นายสัตวแพทย์ 1 นาย รับผิดชอบงานทางด้านการพัฒนาสุขภาพสัตว์ และเจ้าหน้าที่ธุรการ 1 นาย หน่วยฯ ทำหน้าที่จัดแผนการดำเนินงานสนับสนุนทางด้านวิชาการและควบคุมติดตามผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาการปศุสัตว์ประจำอำเภอ

ศูนย์พัฒนาการปศุสัตว์

ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ส่งเสริม จำนวน 3—4 นาย ปฏิบัติงานให้บริการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ในระบบเบ็ดเสร็จ

อัตรากำลัง

ในระยะการดำเนินงานตามโครงการ มีอัตรากำลังรวมทั้งสิ้น 373 อัตรา (73 อัตรา ไม่ได้รับเงินจากสำนักงบประมาณ) อัตรากำลังที่ดำเนินโครงการ ฯ ได้มาตั้งแต่ปี 2520 แต่มีความล่าช้าในการบรรจุ และเจ้าหน้าที่ ฯ เข้ามาขาดความรู้และประสบการณ์ ทำให้งานของโครงการ ฯ ในระยะแรกดำเนินไปอย่างล่าช้า

งบประมาณ

ก่อนจะลงนามในสัญญาข้อตกลง สำนักงบประมาณได้อนุมัติเงิน สำหรับการเตรียมโครงการเป็นปีแรกในงบประมาณ 2518 และเป็นเงินงบประมาณทั้งสิ้น 301,001,354 ล้านบาท แยกเป็นเงินกู้ 105,767,600 บาท (4,832,595 ล้านบาทสหรัฐ) เงินงบประมาณสมทบ 177,603,754 บาท เงินช่วยเหลือจากนิวซีแลนด์ 17,630,000 บาท

4.2 กิจกรรมพัฒนาสถานี

ตามเป้าหมายของโครงการฯ จะให้การสนับสนุนทางด้านเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ แก่สถานีบำรุงพันธุ์สัตว์ และสถานีพืชอาหารสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้เงินกู้สนับสนุนรวมทั้งสิ้น 9,147,313 บาท นอกจากนี้ยังให้การสนับสนุนจัดส่งเครื่องจักรกลจากศูนย์ฯ เครื่องมือกลของสำนักงานฯ เพื่อพัฒนาการเปิดป่าและจัดทำแหล่งน้ำอื่น ๆ อีกด้วย

ตามโครงการได้จัดซื้อแม่โคพันธุ์อเมริกันบริรมัน จำนวน 130 แม่ พร้อมทั้งพ่อโคจำนวน 5 ตัว ให้แก่สถานีบำรุงพันธุ์สัตว์ท่าพระ และพ่อโคอีก 7 ตัว ให้สถานีผสมเทียมขอนแก่นเพื่อใช้รีดน้ำเชื้อ และนอกจากนี้ยังร่วมมือกับสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์ท่าพระ ดำเนินการจัดซื้อลูกกระบือเพศผู้ขนาดหย่านม ลักษณะดี ๆ มาศึกษาสมรรถภาพการเคี้ยวเคี้ยว คัดเลือกตัวที่ดีเป็นพ่อพันธุ์สำหรับรีดน้ำเชื้อมอบให้แก่กองผสมเทียม

4.3 กิจกรรมผลิตเมล็ดพันธุ์พืชอาหารสัตว์

นับว่ากิจกรรมนี้ประสบผลสำเร็จมากที่สุด และมีความก้าวหน้าอย่างสูงตลอดมา นับแต่เริ่มโครงการ แต่ปัจจุบันได้กลายเป็นแหล่งที่สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์พืชอาหารสัตว์ได้มากที่สุดของประเทศ ตามเป้าหมายเดิมจะทำการผลิตเมล็ดถั่วขาวสวลสไตโล เพื่อใช้ในการปรับปรุงทำเลเลี้ยงสัตว์สาธารณะ แต่เนื่องจากเกิดการระบาดของโรคแอนแทรกซ์ต่อถั่วพันธุ์นี้ จึงได้ขอเปลี่ยนเป้าหมายมาผลิตเมล็ดพันธุ์ถั่วฮามาต้า (*Stylosanthes hamata* CV. verano) ในระยะแรกปี 2519—20 ผลิตได้เพียง 864 ก.ก. และการผลิตเพิ่มจำนวนมากขึ้น ๆ ตั้งแต่ 2521 เป็นต้นมาถึง 2525 รวมผลิตเมล็ดพันธุ์ได้รวมทั้งสิ้น 412,480.4 ก.ก. (เป็นถั่วฮามาต้า 346, 898.3 ก.ก.) ซึ่งตามเป้าหมายคาดว่าจะผลิตได้เพียง 235,000 ก.ก. อย่างไรก็ตามการที่สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ได้เป็นจำนวนมากเช่นนี้ ก็สืบเนื่องจากการริเริ่มให้มีโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์โดยเกษตรกรในหมู่บ้าน ผลผลิตของเมล็ดถั่วฮามาต้าที่ดำเนินการโดยเกษตรกรให้ผลผลิตต่อไร่สูง (ประมาณ 100 ก.ก./ไร่) และสิ้นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานถูกกว่าการผลิตในสถานีฯ จึงได้เลิกผลิตในสถานีฯ ต่าง ๆ ของกองบำรุงพันธุ์สัตว์และกองอาหารสัตว์ ส่วนถั่วพืชอาหารสัตว์ชนิดอื่น ๆ เช่นถั่วซีราโตร เช็กกาสไตโลคัสไตโล สโคฟีลด์ ได้ทดลองดำเนินการในหมู่บ้านเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้รับผลสำเร็จ ทั้งนี้เนื่องจากการเก็บเกี่ยวยากลำบาก เกษตรกรไม่สนใจ แต่สำหรับซีราโตร และเช็กกา เนื่องจากเป็นถั่วพันธุ์ที่เหมาะสมที่จะใช้เป็นพืชหลักในการปรับปรุงทำเลเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะในบริเวณที่มีวัชพืชต้นสูงอยู่หนาแน่น หรือป่าเสื่อมโทรม

4.4 กิจกรรมพัฒนาทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์

การพัฒนาทำเลเลี้ยงสัตว์สาธารณะ

ใช้หลักการพัฒนาด้วยวิธีการที่ลงทุนต่ำ โดยการหว่านถั่วฮามาต้า ในอัตรา 0.5 กก./ไร่ โดยไม่มีการเตรียมดินและใส่ปุ๋ย รวมทั้งการใช้ถั่วพันธุ์อื่น ๆ เช่น เพอเรนเนียลสไตโล ซีราโตร เช็กคัสไตโล และหญ้าซาบิกใช้ด้วยเช่นกัน ซึ่งปรากฏว่าพืชเหล่านี้สามารถตั้งตัวได้ดี

และเท่าที่ผ่านมาทางโครงการสามารถดำเนินการปรับปรุงทำเลเลี้ยงสัตว์ สาธารณะได้ปีละไม่ต่ำกว่า 90,000 ไร่ ซึ่งเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในรายงานการประเมิน (Appraisal Report) และมีจำนวนพื้นที่ ๆ ได้รับการปรับปรุงแล้วรวมทั้งสิ้น 505,396 ไร่ (สิ้นสุดปี 2525) และในระหว่างปี พ.ศ. 2523—25 พื้นที่จำนวน 169,500 ไร่ ได้รับการหว่านปรับปรุงโดยใช้เฮลิคอปเตอร์

การพัฒนาแปลงหญ้าส่วนตัว

เกษตรกรจะได้รับการแจกเมล็ดพันธุ์พืชอาหารสัตว์ ได้แก่ ถั่วฮามาต้า ในอัตรา 1 กก./ไร่ และเมล็ดหญ้าผสมถั่วในอัตรา 2 กก./ไร่ และถ้าเกษตรกรที่มีการเตรียมการและดูแลรักษาอย่างดี ก็จะสามารถปลูกสร้างแปลงหญ้าได้ผลดี ในระหว่างปี พ.ศ. 2520—25 เกษตรกรได้รับการส่งเสริมให้ปลูกสร้างแปลงหญ้าส่วนตัวเป็นเนื้อที่ 112,284 ไร่

การส่งเสริมการปลูกหญ้าสวนครัว

ดำเนินการโดยการแจกเมล็ดพันธุ์หญ้าเฮมิลกินีรายละ 30—50 กรัม บรรจุในถุงขนาดเล็กพร้อมด้วยคำอธิบายวิธีปลูก เพื่อให้เกษตรกรนำไปปลูกในแปลงขนาดเล็ก สำหรับตัดเป็นอาหารเสริมแก่โค—กระบือในตอนเย็น และเป็นแปลงขยายพันธุ์ของเกษตรกรเอง หากต้องการขยายเนื้อที่ปลูกออกไปอีกในภายหลัง อย่างไรก็ตามการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มโครงการจนถึงปี 2523 ประสบความสำเร็จน้อย เนื่องจากเกษตรกรยังไม่ค่อยเห็นความสำคัญของพืชอาหารสัตว์ จึงไม่ค่อยเอาใจใส่ในการเตรียมดินและดูแลรักษาต้นกล้า ซึ่งปกติมีอัตรางอกต่ำและต้นกล้าอ่อนแอ กิจกรรมนี้เกษตรกรเริ่มให้ความสนใจมากขึ้น ตั้งแต่ปี 2524 เป็นต้นมา และได้เริ่มขยายเนื้อที่การปลูก โดยใช้ต้นตอจากแปลงเดิม นอกเหนือจากเมล็ดพันธุ์หญ้าแล้ว เกษตรกรยังได้รับการส่งเสริมให้ปลูกต้นกระถินตามแนวรั้วบ้าน เพื่อให้เก็บส่วนยอดไปเลี้ยงโค—กระบือโดยได้รับกล้าสูงขนาด 1 เมตร

4.5 กิจกรรมปรับปรุงพันธุ์สัตว์

การผสมเทียม ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2520 โดยน้ำเชื้อสด ต่อมาในปี 2522 เริ่มบริการโดยน้ำเชื้อแช่แข็งที่ศูนย์พัฒนาการปศุสัตว์ รวม 6 แห่ง และได้ขยายการบริการในปี 2525 ดำเนินการใน 79 ศูนย์ ปรากฏว่าเกษตรกรยอมรับการผสมเทียมมากเรื่อย ๆ และที่นับว่ามีส่วนช่วยในงานผสมเทียมประสบผลสำเร็จ นั่นคือ วิธีการให้บริการโดยใช้ “ระบบรถไฟ” (Train System) ทั้งนี้เจ้าหน้าที่จะต้องกำหนดจุดหยุด (สถานีรถไฟ) ที่แน่นอนทั้งเวลาและสถานที่ โดยตกลงกับเกษตรกรผู้รับบริการ และเจ้าหน้าที่จะต้องเดินทางมาพบกับเกษตรกรตามเวลาที่กำหนดอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่เกษตรกรที่จะนำแม่โค—กระบือที่เป็นสัตว์มารับบริการ วิธีนี้เกษตรกรไม่เสียค่าใช้จ่ายและเวลาในการที่จะต้องไปตามเจ้าหน้าที่มาผสมแม่โค—กระบือการผสมเทียมกระทำทั้งในโคและกระบือ และผลงานที่เป็นผลจากการผสมเทียม คือ

โครงการผลิตลูกโคนมพันธุ์ผสมโดยเกษตรกร โดยโคนางของเกษตรกรมีเลือดผสมอเมริกันบรามัน และพื้นเมืองจะได้รับการผสมน้ำเชื้อโคพันธุ์โฮลสไตน์ และลูกโคนมที่เกิดจากการผสมเทียม ทางราชการจะรับซื้อในราคาประกัน ปรากฏว่าวิธีนี้การผสมติดสูงกว่า 50% โดยประมาณจากลูกโคเพศเมียที่ได้รับซื้อไว้

การให้ยืมโคพ่อพันธุ์ การให้บริการด้านนี้ประสบกับปัญหาและมีผลการดำเนินงานไม่ดีเท่าที่ควร ทั้งนี้ผลสืบเนื่องมาจากความล่าช้าในการจัดซื้อพ่อพันธุ์ และพ่อพันธุ์อายุน้อย ตลอดจนมีข้อจำกัดกฎเกณฑ์ในการผสมพันธุ์ ว่าโคนางที่จะนำมาผสมด้วยปราศจากโรคแท้งติดต่อ และจำกัดสัดส่วนของพ่อ—แม่ อย่างไรก็ตามผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการจึงได้แนะนำให้ยกเลิกกฎเกณฑ์นี้เสีย เพราะให้ผลน้อย ทางปฏิบัติน้อย ทำให้มีจำนวนแม่โคที่ได้รับการผสมจากโคพ่อพันธุ์เพิ่มมากขึ้น

4.6 กิจกรรมพัฒนาสุขภาพสัตว์

ถึงแม้ว่ากิจกรรมนี้จะมีได้ระบุไว้ใน Appraisal Report แต่การพัฒนาปศุสัตว์ในระบบเบ็ดเสร็จ (Package System) ทำให้โครงการต้องรวมเอาบริการทางด้านสุขภาพสัตว์เข้ามาดำเนินการด้วย แต่ปรากฏว่า การดำเนินงานจริง ๆ นั้น มีปัญหาด้านบุคลากร ทั้ง ๆ ที่มีตำแหน่งนายสัตวแพทย์ แต่ไม่มีผู้มาสมัครใจในตำแหน่งเหล่านี้

4.7 กิจกรรมช่วยเหลืออุตสาหกรรมการผลิตน้ำมัน

โครงการพัฒนาปศุสัตว์ได้เริ่มโครงการผลิตลูกโคนมพันธุ์ผสมโดยเกษตรกรในหมู่บ้านขึ้นในปี 2522 โดยส่งเสริมให้เกษตรกรยินยอมให้ใช้แม่โคพันธุ์ผสมอเมริกันบรามันของตนรับการผสมเทียม โดยน้ำเชื้อของพ่อโคพันธุ์โฮลสไตน์ฟรีเชียน ในระยะแรกกรมปศุสัตว์ได้ประกาศประกันราคาซื้อลูกโคคิน อายุหย่านมแล้วเพศผู้คิดราคา กิโลกรัมละ 12 บาท (ตามน้ำหนัก) - เพศเมียกิโลกรัมละ 30 บาท และทางองค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย (อสมค.) ได้เข้ามาดำเนินการรับซื้อ และได้ขอเปลี่ยนแปลงราคาซื้อตัวผู้เป็นราคา กิโลกรัมละ 20 บาท สำหรับเพศผู้ และกิโลกรัมละ 40 บาท สำหรับเพศเมียจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันนี้โครงการนี้ได้รับความสนใจจากเกษตรกรอย่างกว้างขวาง เพราะเกษตรกรมีรายได้มาก และตั้งแต่เริ่มโครงการมาจนถึงกันยายน 2525 เกษตรกร จำนวน 911 ราย สามารถขายลูกโคเพศเมีย 811 ตัว เพศผู้ 302 ตัว คิดเป็นมูลค่า 5,531,150 บาท

5. ผลกระทบของโครงการต่อภาคเกษตรกรรม

ผลกระทบของการดำเนินงานด้านพัฒนาทุ่งหญ้า ถึงแม้ว่าจะได้มีการวางแผนงานอย่างระมัดระวัง เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาที่มีอยู่เดิมหลายประการ เพื่อทำให้งานพัฒนาทุ่งหญ้าได้อย่างเหมาะสม แต่ก็ยังเกิดปัญหาและอุปสรรคขึ้นจนได้ เช่น การเกิดโรคแอนแทรกซ์ในสัตว์

ความล่าช้าในการสั่งซื้อเมล็ดพันธุ์ และก็ยังมีปัญหาการยอมรับของเกษตรกรในด้านพืชอาหารสัตว์ และธรรมชาติการเติบโตของพืชอาหารสัตว์แต่ละชนิดอีกด้วย และแม้แต่ตัวผู้ปฏิบัติงานซึ่งขาดประสบการณ์ และการขาดแคลนอัตรากำลัง ฉะนั้นในปัจจุบันยังไม่น่าจะคาดหวังผลกระทบที่เด่นชัดนักของการดำเนินงานด้านพัฒนาทุ่งหญ้าต่อระบบการเกษตรในหมู่บ้าน โดยเฉพาะในแง่ของปริมาณอาหารที่เพิ่มขึ้นเป็นกอบเป็นกำ หรือพื้นที่ปรับปรุงที่มีปริมาณของพืชอาหารสัตว์ที่ใช้ได้เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ฉะนั้น ในการประเมินผล จึงประเมินการตอบสนองของเกษตรกร ในการที่โครงการได้ขยายงานด้านพัฒนาทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ เข้าไปในสภาพหมู่บ้าน โดยมีการสนองตอบดังนี้

1. การตอบสนองของเกษตรกรต่อการพัฒนาทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์

โดยทั่วไปจากเกษตรกรที่ได้รับการสอบถาม ที่เป็นสมาชิกกลุ่ม (78%) และไม่ใช่สมาชิก (55%) ทราบถึงเรื่องการส่งเสริมเกี่ยวกับการพัฒนาทุ่งหญ้าเกิดขึ้น และได้สังเกตว่า โคกระบือของคนกินพืชอาหารสัตว์ที่นำมาส่งเสริมในเขตหมู่บ้านของตนประมาณ 37%

2. ความรู้ของเกษตรกรต่อชนิดพืชอาหารสัตว์

พวกที่เป็นสมาชิก 80% รู้จักลักษณะของพืชที่นำมาส่งเสริม ส่วนพวกที่ไม่เป็นสมาชิก 44% รู้จักชนิดพืชเช่นกัน

ผลกระทบการดำเนินงานด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์

ก่อนมีโครงการนี้การผลิตเมล็ดพันธุ์พืชอาหารสัตว์ในประเทศมีปริมาณจำกัด โดยเฉพาะการผลิตโดยเอกชน และถึงแม้ว่าการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชอาหารสัตว์ตามโครงการ ฯ จะผลิตได้ในสถานี ฯ ต่าง ๆ จะผลิตได้น้อยมาก แต่ปรากฏว่าการผลิตโดยเกษตรกรได้รับความสำเร็จอย่างยิ่ง การผลิตเมล็ดพันธุ์ถั่วยามาค้าเพิ่มขึ้นจาก 864 กก. ในฤดูปลูกปี 2519—20 เป็น 193,500 กก. ซึ่งผลิตโดยเกษตรกร 186,908 กก. ในปี 2523—24 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรมีความชำนาญในการผลิตเพิ่มขึ้นทุกปี จะสามารถผลิตขึ้นสนองความต้องการให้ได้อย่างแน่นอน หากเกษตรกรได้รับการกระตุ้นทางด้านรายได้ที่แน่นอน เกษตรกรไทยก็สามารถจะจัดการปลูก และดูแลพืชอาหารสัตว์ได้เป็นอย่างดีเช่นกัน และถ้าหากโครงการเกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิตน้ำมันของรัฐบาลประสบความสำเร็จ จะทำให้ความต้องการอาหารสัตว์มีคุณค่าสูง เช่น ต้นถั่วแห้ง น่าจะมีความต้องการสูง และจะทำให้ความเป็นไปได้ ในการนำพืชอาหารสัตว์เข้าไปส่งเสริมในระบบปลูกพืช และทุ่งหญ้าหมุนเวียน (Ley—Farming) มีมากขึ้น ซึ่งทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเริ่มศึกษาถึงเรื่องนี้ไว้บ้างแต่เนิ่น ๆ

ผลกระทบของการดำเนินงานค้ำพัฒนาปศุสัตว์

ถึงแม้ว่าการให้ยืมโคพ่อพันธุ์จะประสบปัญหามากมาย และการขยายตัวของการผสมเทียมได้เริ่มมากขึ้นในช่วงปลายของโครงการ โดยที่เกษตรกรยอมรับการผสมเทียมมากขึ้น จำนวนเจ้าหน้าที่ผสมเทียมเมื่อสิ้นสุดโครงการ จำนวน 170 อัตรา ผสมเทียมวันละ 3 ครั้ง จำนวน 230 วัน/ปี จะสามารถให้บริการผสมเทียมได้ 117,400 ครั้ง/ปี ใช้การผสม 1.49 ครั้งต่อการผสมติด และมีอัตราการผสมติดจากการผสมทั้งสิ้น 67.27% หมายความว่าในแต่ละปีจะมีแม่โค—กระบือ จำนวน 78,725 ตัว และจะได้รับการผสมเพิ่มขึ้นจากก่อนมีโครงการ และจะมีลูกโค—กระบือ จำนวน 52,950 ตัว/ปี และผลพลอยได้ที่เกิดขึ้นจากโครงการนี้ คือได้ดำเนินการริเริ่มในด้านการจัดตั้งตลาดนัดค้าสัตว์ขึ้นที่อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดมหาสารคาม และมีจำนวนสัตว์และการซื้อขายเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อโครงการผลิตลูกโคนมพันธุ์ผสมโดยเกษตรกรในหมู่บ้านได้รับความนิยมาจกเกษตรกรเพิ่มมากขึ้น ต่อจากนั้นไปอีกไม่กี่ปี คาดว่าเกษตรกรในเขตที่มีการผลิตลูกโคนมพันธุ์ผสมมาก ๆ เช่น ขอนแก่น มหาสารคาม และกาฬสินธุ์ จะต้องเริ่มหาแม่โคมาทดแทนแม่โคเดิมที่หมดอายุการใช้งานลง ซึ่งจะทำให้จังหวัดรอบนอกสามารถผลิตแม่โคลูกผสมอเมริกันบริลัน มาจำหน่ายเป็นแม่โคทดแทนสำหรับใช้เป็นแม่พันธุ์ในการผสมผลิตลูกโคนมได้ และเมื่อถึงเวลานั้น ก็เชื่อแน่ว่าการจัดตลาดนัดค้าสัตว์อย่างมีระบบและการประมุลขายสัตว์ตามคุณภาพจะสามารถจัดให้มีขึ้นได้

6. การดำเนินงานภายหลังสิ้นสุดโครงการ

การดำเนินงานภายหลังปี 2525 เป็นต้นมา ผู้บริหารของกรมปศุสัตว์มีนโยบายและแผนกำหนดการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาการปศุสัตว์ โดยได้ยึดหลักแนวทางที่สำนักงานพัฒนาการปศุสัตว์ดำเนินการอยู่ โดยให้ปฏิบัติต่อไป แต่ได้มอบโอนงานพัฒนาการผลิตปศุสัตว์ ซึ่งมีลักษณะของงานส่งเสริม ให้กองส่งเสริมการปศุสัตว์รับผิดชอบในการวางแผน กำหนดเป้าหมาย ตลอดจนควบคุมดูแลติดตามการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมของศูนย์พัฒนาการปศุสัตว์ ซึ่งมีอยู่ใน 17 จังหวัด ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนการบังคับบัญชาดูแลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาปศุสัตว์ ซึ่งมีอยู่จำนวน 200 กว่าอัตรา ที่ประจำหน่วยพัฒนาปศุสัตว์ในท้องที่ประจำจังหวัด และศูนย์พัฒนาการปศุสัตว์ประจำอำเภอ ให้ปศุสัตว์จังหวัดนั้น ๆ เป็นผู้ควบคุมบังคับบัญชา ส่วนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานที่สำนักงานพัฒนาการปศุสัตว์ท่าพระ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีอยู่ประมาณ 30 กว่านาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการที่ประจำในงานบริหาร งานวิจัยและพัฒนาปศุสัตว์ งานวิจัยและพัฒนาทุ่งหญ้า ให้โอนมาอยู่ในความรับผิดชอบและขึ้นโดยตรงกับกองบำรุงพันธุ์สัตว์ และให้เน้นหนักการทำงานให้สอดคล้องกับงานของ กองบำรุงพันธุ์สัตว์ เช่น ดำเนินงานวิจัยด้านโค กระบือ สัตว์เล็ก และสัตว์ปีก

การเปลี่ยนแปลงการบังคับบัญชาสายงานของโครงการพัฒนาปศุสัตว์ ภายหลังนี้ปรากฏว่าสามารถดำเนินงานต่อเนื่องจากงานเดิมไปได้ด้วยดี เพราะก่อนหน้าการสิ้นสุดโครงการ 2 ปี ได้ทดลองมอบการบังคับบัญชาให้ปศุสัตว์จังหวัดรับไปดำเนินการก่อนหน้าแล้ว และกรมปศุสัตว์เองมีนโยบายที่จะมอบให้ปศุสัตว์จังหวัดในทุก ๆ จังหวัด เป็นผู้แทนของกรมฯ ที่จะรับผิดชอบงานด้านส่งเสริมการปศุสัตว์ ในดำเนินการ ทั้งนี้ โดยมีส่วนราชการอื่น ๆ ที่สังกัดทางส่วนกลางจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการต่าง ๆ อาทิ เช่น การจัดหาโคพ่อพันธุ์ การผสมเทียม การรักษาโรคสัตว์ และอื่น ๆ ฉะนั้นต่อปัญหาว่าการปฏิบัติงานในส่วนของโครงการพัฒนาการปศุสัตว์นั้น ควรจะปฏิบัติต่อไปโดยใช้รูปแบบเดิม และเจ้าหน้าที่ชุดเดิม และวัตถุประสงค์ของโครงการนี้ได้หวังไว้ว่า วิธีการดำเนินงานจะใช้เป็นแบบอย่าง (Pilot project) ในการนำไปใช้กับการพัฒนาปศุสัตว์ในภาคอื่น ๆ

สรุป

การดำเนินงานโดยทั่วไปของโครงการ ถึงแม้จะประสบปัญหาการขาดแคลนอัตรากำลังตลอดมา ตั้งแต่ต้นจนกระทั่งถึงช่วง 2 ปีหลัง จึงได้คลี่คลาย ก็พบว่าประสบผลตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้เป็นส่วนใหญ่ เช่น

การพัฒนาทุ่งหญ้า ตามเป้าหมายกำหนดไว้ 518,750 ไร่ ปฏิบัติได้จริง 617,680 ไร่

การปรับปรุงพันธุ์สัตว์

ในการผสมเทียม ทางโครงการมีเจ้าหน้าที่ที่มีประสบการณ์ในการผสมเทียมถึง 161 นาย จึงคาดว่าในระยะเวลาต่อไปข้างหน้า จะมีจำนวนแม่โค—กระบือ ได้รับการผสมเทียมต่อปีเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่าปีละ 72,000 ตัว คาดว่าจะมีลูกโค—กระบือเกิดไม่ต่ำกว่า 50,000 ตัว ในจำนวนนี้เป็นลูกโคนมพันธุ์ผสม 7,000 ตัว

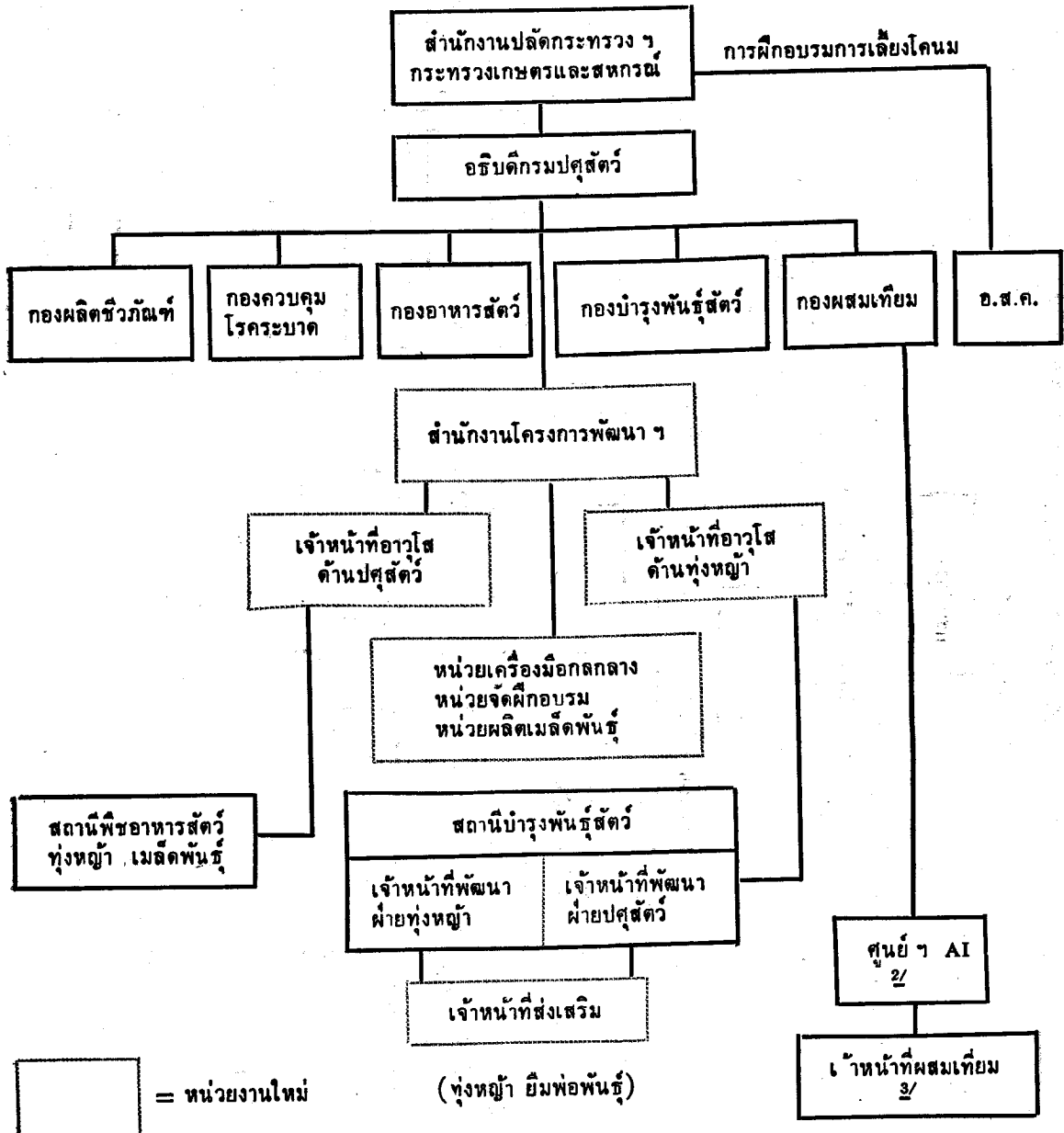
การผลิตเมล็ดพันธุ์พืชอาหารสัตว์

นับว่ากิจกรรมนี้ประสบผลสำเร็จอย่างมาก จนสามารถทำให้ประเทศไทยสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์พืชอาหารสัตว์ได้มากกว่าประเทศอื่น ๆ ในแถบเอเชีย และถ้ารัฐให้การสนับสนุน จะสามารถดำเนินการในรูปการค้าได้ในอนาคต เพราะระหว่างมีโครงการ บรรดาประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า และลาว ได้เคยติดต่อขอซื้อเมล็ดพันธุ์ แต่มีปัญหาในเรื่องการส่งออก เนื่องจากยังไม่พร้อมที่จะทำในรูปการค้า ซึ่งน่าจะได้หาแนวทางปฏิบัติในขั้นต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

1. รายงานสรุปผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาปศุสัตว์
2. รายงานประจำปีสำนักงานพัฒนาการปศุสัตว์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประจำปี 2524, 2525
3. Thailand Appraisal of the Livestock Development Project Report No. 800—TH, October 28, 1975
4. รายงานประเมินผลโครงการพัฒนาการปศุสัตว์ โดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปี 2524

โครงการพัฒนาการปศุสัตว์ การจัดองค์กร

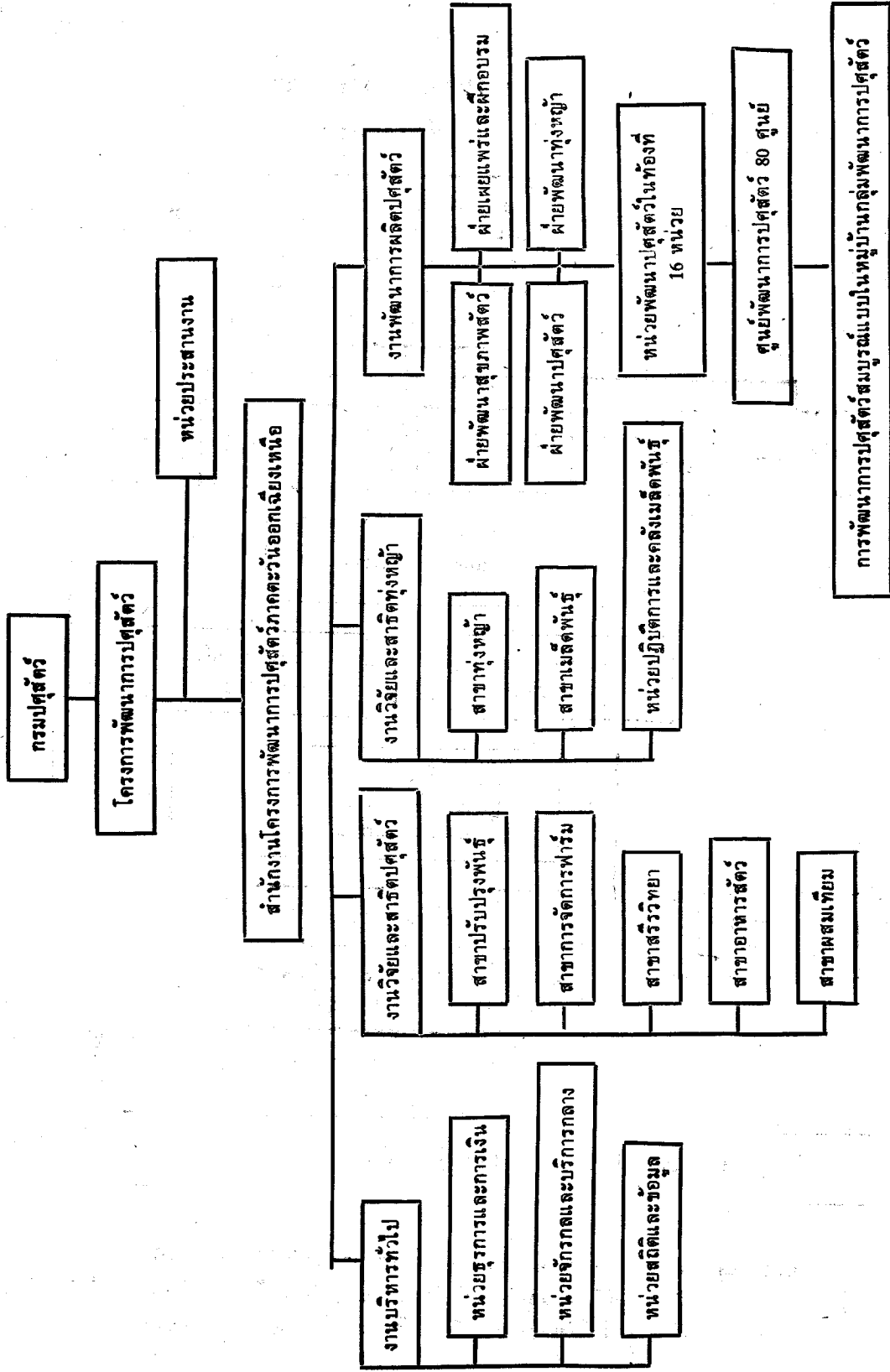

- หมายเหตุ
- 1/ ผู้อำนวยการกองบำรุงพันธุ์สัตว์จะควบคุมบังคับบัญชาโดยผ่านหัวหน้าสถานีฯ
 - 2/ สถานีบำรุงพันธุ์สัตว์จะรับผิดชอบและปฏิบัติงานด้านผสมเทียมภายในพื้นที่ของโครงการ
 - 3/ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะปฏิบัติงานด้านผสมเทียมภายในบริเวณพื้นที่การปฏิบัติงาน ของโครงการด้วย

แผนภูมิการจัดองค์การของโครงการพัฒนาปศุสัตว์

ปี (2522-2525)

ภาคผนวกหน้า ๒

ภาคผนวกหน้า 8

การพัฒนาทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์

	2519	2520	2521	2522	2523	2524	2525	รวมทั้งสิ้น
ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์สาธารณะ (ไร่)	5,040	8,795	19,386	51,562	80,864	172,409	167,340	505,396
แปลงหญ้าส่วนตัว								
จำนวนเกษตรกรที่ปลูก (ราย)	2,259	3,166	10,361	17,045	14,730	21,613	8,486	77,660
พื้นที่ (ไร่)	5,659	2,489	11,564	16,561	25,989	39,363	10,659	112,284
การปลูกหญ้าสวนครัว								
หญ้ากินี								
จำนวนเกษตรกรที่ปลูก (ราย)	881	8,666	12,322	32,779	7,092	6,725	7,024	75,489
กระถิน								
จำนวนเกษตรกรที่ปลูก (ราย)	—	—	423	9,134	6,343	6,800	9,299	31,999
จำนวนพื้นที่ปรับปรุงทั้งหมด	617,680 ไร่ (98,829 Ha)							
จำนวนพื้นที่เป้าหมาย	318,750 ไร่ (85,000 Ha)							

	2519	2520	2521	2522	2523	2524	2525	รวม
ข้าวอาหารสัตว์								
1. ถั่วเหลือง	—	864	3,850	33,621.5	80,900	193,508.8	34,154	346,898.3
2. ถั่วทานตะวัน	10,050	14,088	16,652	4,287	150	—	—	45,227.0
3. ข้าวโพด	—	80	366	2,554	2,725	1,662.5	734.2	8,121.7
4. กระถิน	—	—	669	1,686	1,784	2,342	2,588	9,069
5. เซนโตริม	—	20	141	591	205	8.6	8.2	973.8
6. เทลเนียว	—	450	—	273	44	32	—	799
7. เซดกาส	—	—	—	1.5	21	28.8	67.3	118.6
8. โลกรัด	—	—	—	474	—	—	—	474
9. ปอเทือง	—	—	—	—	799	—	—	799
	10,050	15,502	21,678	43,488	86,628	197,582.7	37,551.7	412,480.4

หญ้าอาหารสัตว์

1. ก็นินรวรมา	—	—	—	39	—	—	—	39
2. เข็มลิกัน	—	25	212	2,313	2,242	501	1,445	6,738
3. กรีนแพนนิค	—	—	—	122	—	—	—	122
4. กรีนและแกตตอนแพนนิค	—	—	—	292	1,378	1,010	880	3,560
5. ซาป และกรีนแพนนิค	—	—	—	—	398	342	82	822
6. ไรด์	—	—	—	6	61	370	400	837
7. ซาป	—	—	—	162	761	770	865	2,558
8. บัฟเฟิล	—	—	—	—	415	255	244	914
9. ซิกแนล	—	—	—	—	25	—	—	25
10. ฟลิคามูล์ม	—	—	—	—	62	—	—	62
รวม	—	25	212	2,934	5,342	3,248	3,916	15,677

รวมผลผลิตเมล็ดพันธุ์ทั้งสิ้น 428,157.4

หมายเหตุ เมล็ดพันธุ์อาหารสัตว์ต่าง ๆ เมล็ดพันธุ์อาหารสัตว์ที่ผลิตที่สถานีบำรุงพันธุ์สัตว์ภาคกลาง

การผลิตเมล็ดพันธุ์ด้วยนาตาโดยเกษตร **ภาคผนวกหน้า ๕**

ปี	เกษตรกรที่ทำ สัญญาปลูก (ราย)	เกษตรกรที่เก็บ พันธุ์ได้ (ราย)	พื้นที่ปลูก (ไร่)	พื้นที่เก็บเกี่ยวได้ (ไร่)	ผลผลิตรวม (กก.)	ผลผลิต/ไร่ (กก./ไร่)	จำนวนที่รับขอ (บาท)
2521	14	5	21.75	3.94	498	126.3	14,940 ^{1/}
2522	434	178	580	254	18,129.5	71.4	526,685 ^{2/}
2523	929	623	1,069.25	681.75	68,650	100.7	2,002,501 ^{2/}
2524	1,588	1,131	1,827	1,283.75	186,908.8	145.6	5,607,254 ^{2/}
2525	552	492	550	490.5	55,971	114.1	1,679,130 ^{2/}
							<u>9,830,510</u>

หมายเหตุ ^{1/} ใช้เงินช่วยเหลือจากรัฐบาลนิวซีแลนด์
^{2/} ใช้เงินกู้ธนาคารโลกรวมทั้งสิ้น 8,136,440 บาท
^{3/} ใช้งบประมาณปกติซึ่งรวมทั้งงบประมาณของโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ กองอาหารสัตว์